

جایگاه تصویرپردازی از آینده مبتنی بر اندیشه‌های امام خمینی(ره)

عین‌اله کشاورز ترک^۱

امیر گروسی^۲

زهره شاقلانی پور^۳

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف بررسی رویکرد امام خمینی(ره) در تصویرپردازی از آینده طراحی شده است. پرسش اصلی تحقیق این است که امام خمینی(ره) چگونه با تکیه بر مبانی دینی، فقه سیاسی شیعه و مقتضیات زمانه، آینده مطلوب را ترسیم کرده و چه نقشی در هدایت جامعه ایرانی به سوی انقلاب اسلامی ایفا نموده‌اند. **روش‌شناسی پژوهش:** روش تحقیق بر پایه تحلیل محتوای کیفی و رویکرد تحلیل تم انجام گرفته است. متون اصلی شامل صحیفه امام و وصیت‌نامه الهی-سیاسی مورد بررسی قرار گرفته و با استفاده از چارچوب‌های آینده‌پژوهی تحلیل شده‌اند.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که رویکرد امام خمینی(ره) در تصویرپردازی آینده تلفیقی از سه پارادایم اکتشافی، هنجاری و شهودی بوده است؛ به‌گونه‌ای که در بُعد اکتشافی بر تحلیل روندها (مانند پیش‌بینی فروپاشی بلوک شرق)، در بُعد هنجاری بر ارزش‌های اسلامی (همچون ترسیم نظام عادلانه اسلامی)، و در بُعد شهودی بر بینش‌های دینی (نظیر تعبیر «کودکان در گهواره») تأکید داشته‌اند. این رویکرد با ویژگی‌هایی نظیر مثبت‌نگری، نگاه فرازمانی و فرامکانی و تأکید بر خودباوری، توانسته زمینه بسیج اجتماعی و تحقق اهداف انقلاب اسلامی را فراهم آورد.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان می‌دهد که تصویرپردازی امام خمینی(ره) فراتر از الگوهای رایج آینده‌نگاری است و با ارائه مدلی مفهومی در بستر دینی، چارچوبی کارآمد برای تحلیل و هدایت جوامع اسلامی فراهم می‌کند. این رویکرد می‌تواند الگو و الهام‌بخش سیاست‌گذاری و رهبری در جوامع اسلامی معاصر باشد.

کلیدواژه‌ها: آینده‌پژوهی، تصویرپردازی، امام خمینی(ره)، رویکرد اکتشافی، رویکرد هنجاری، رویکرد شهودی.

Email: e.keshavarz@soc.ikiu.ac.ir

۱- دانشیار گروه آینده‌پژوهی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی(ره)، قزوین، ایران (نویسنده مسئول).

Email: Garousi@ut.ac.ir

۲- دانشجوی دکتری مدیریت رسانه، دانشگاه تهران، تهران، ایران

Email: zahra.shaghelani@edu.ikiu.ac.ir

۳- دانشجوی دکتری آینده‌پژوهی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی(ره) تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۰۵

مقدمه

مطالعات آینده‌پژوهی طی دهه‌های اخیر به‌عنوان حوزه‌ای میان‌رشته‌ای رشد یافته است که به بررسی آینده‌های ممکن، محتمل و مطلوب جوامع می‌پردازد (بل^۱، ۲۰۰۴؛ اسلاتر^۲، ۱۹۹۵). یکی از ابزارهای محوری در این حوزه، تصویرپردازی از آینده است که فراتر از پیش‌بینی صرف، با ترسیم چشم‌اندازهای بدیل به سیاست‌گذاران و کنشگران اجتماعی امکان می‌دهد آینده را به‌صورت فعالانه بسازند (وروس^۳، ۲۰۰۳؛ عنایت‌اله، ۲۰۰۸). بر اساس ادبیات موجود، تصویرپردازی آینده می‌تواند سه نقش اساسی ایفا کند: شناسایی روندهای بلندمدت، خلق چشم‌اندازهای ارزش‌محور و تقویت عامل انسانی (راموس^۴، ۲۰۱۶؛ میلر^۵، ۲۰۱۸). تصویرپردازی، با خلق تصاویر ذهنی و مفهومی از آینده بر پایه تحلیل روندها، ارزش‌ها و پیشران‌های اجتماعی، نقشی محوری در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی استراتژیک و بسیج اجتماعی دارد. برخلاف پیش‌بینی‌های سنتی که بر کشف آینده‌های محتوم تمرکز دارند، تصویرپردازی آینده را محصول انتخاب‌ها و اقدامات آگاهانه انسان می‌بیند. از این‌رو، رهبران کاریزماتیک که با شناخت دقیق از دینامیک‌های اجتماعی و فرهنگی، آینده‌ای مطلوب ترسیم می‌کنند، نقشی تعیین‌کننده دارند.

امام خمینی(ره)، به‌عنوان یکی از برجسته‌ترین شخصیت‌های قرن بیستم، نمونه‌ای از چنین رهبرانی است. ایشان با تکیه بر معرفت دینی، درک مقتضیات زمانه و شناخت عمیق از سنت‌های الهی، رویکردی متمایز در تصویرپردازی از آینده ارائه کردند که نه‌تنها انقلاب اسلامی ایران را به پیروزی رساند، بلکه الگویی برای حرکت‌های عدالت‌طلبانه در جهان اسلام فراهم آورد. «آیت الله خمینی توانایی خود را به‌عنوان یک استراتژیست سیاسی نشان داد... با این حال، آیت‌الله خمینی توانست هسته اصلی این مسائل پیچیده را شناسایی کند» (ویوو، ۲۰۲۲). اندیشه‌های ایشان، که ریشه در قرآن، سنت نبوی و فقه سیاسی شیعه دارد، فراتر از تحلیل‌های تجربی، به خلق تصاویری از آینده پرداخته که ترکیبی از ارزش‌محوری، امیدآفرینی و دوراندیشی استراتژیک است.

این پژوهش برای پاسخ به پرسش محوری «رویکرد امام خمینی(ره) در تصویرپردازی از آینده چگونه بوده است؟» طراحی شده است. برای این منظور، ابتدا چارچوب نظری مفاهیم آینده‌پژوهی و تصویرپردازی ارائه و سپس با تحلیل متون اصلی چون صحیفه امام و وصیت‌نامه الهی-سیاسی، ابعاد مختلف تصویرپردازی در اندیشه ایشان استخراج می‌شود. همچنین، با بررسی پژوهش‌های پیشین (زارع ساری و وقوفی، ۲۰۲۱؛ پیرعلی، ۲۰۱۳)، خلأهای موجود شناسایی و رویکردهای اکتشافی، هنجاری و شهودی در تصویرپردازی امام خمینی(ره) تبیین می‌گردد.

1. Bell
2. Slaughter
3. Voros
4. Ramos
5. Miller

ساختار مقاله شامل تعریف مفاهیم کلیدی، تحلیل متون، استخراج پیشران‌های کلیدی و ارائه مدل مفهومی است تا نشان دهد تصویرپردازی‌های امام چگونه به تحقق اهداف انقلاب اسلامی و تقویت هویت فرهنگی - سیاسی جامعه ایرانی انجامیده است. در پایان، با جمع‌بندی یافته‌ها، به تبیین فراروی اندیشه امام از پارادایم‌های رایج آینده‌نگاری و خلق آینده‌ای ارزش‌محور پرداخته می‌شود.

اهمیت پژوهش در سه بُعد است: نخست، از منظر علمی، به غنای ادبیات آینده‌پژوهی دینی کمک می‌کند؛ دوم، از منظر اجتماعی و سیاسی، درس‌هایی برای سیاست‌گذاری و مدیریت تحولات ارائه می‌دهد؛ و سوم، با ارائه مدل مفهومی، ابزاری برای تحلیل آینده‌نگرانه در سایر زمینه‌ها فراهم می‌آورد. بدین ترتیب، پژوهش حاضر الگویی برای کاربرد آینده‌پژوهی در بسترهای فرهنگی و دینی ارائه می‌دهد.

مبانی نظری

برخی از واژه‌های کلیدی در این تحقیق عبارتند از: آینده‌پژوهی، آینده‌نگاری، تصویرپردازی و رویکردها (پارادایم‌ها)ی آینده‌نگاری که به مفهوم‌شناسی آنها اشاره می‌گردد.

بازاندیشی آینده‌پژوهی: رویکردی علمی به شناخت و هدایت آینده

آینده‌پژوهی، به‌عنوان رشته‌ای علمی و میان‌رشته‌ای، به مطالعه نظام‌مند آینده‌های ممکن، محتمل و مطلوب در جوامع مختلف می‌پردازد. این حوزه، که ریشه در نیاز ذاتی بشر به پیش‌بینی و برنامه‌ریزی برای آینده دارد، فراتر از پیش‌گویی صرف عمل می‌کند و به دنبال ارائه چارچوبی برای تصمیم‌گیری آگاهانه و استراتژیک است. همان‌گونه که طاهری دمنه و همکاران (۱۳۹۴) اشاره کرده‌اند، «فهم آینده جزئی از نیازهای ذاتی ماست. بدون آینده‌نگری، توانایی‌هایی نظیر برنامه‌ریزی، هدف‌گذاری، نیت‌سازی و خلق مفاهیم نوین از دست می‌رود» (ص ۶۴). این دیدگاه بر اهمیت آینده‌پژوهی به‌عنوان ابزاری برای هدایت مسیر جوامع تأکید دارد. یکی از ویژگی‌های کلیدی آینده‌پژوهی و آینده‌اندیشی، به‌ویژه در بافت جوامع اسلامی، توانایی آن در ممانعت از «استعمار آینده» است که «دیگران به‌جای ما به آینده‌مان می‌اندیشند». فقدان تضمین برای مطلوبیت این آینده‌های تحمیل‌شده، ضرورت «پیش‌دستی بر رقبا» را به‌عنوان عنصری اساسی در آینده‌پژوهی برجسته می‌کند که در سناریوهای گوناگون قابل تجسم است (موزیکینا^۱ و همکاران، ۲۰۲۴). آینده‌پژوهی، برخلاف تصورات عامه، صرفاً به پیش‌بینی وقایع محدود نمی‌شود، بلکه با تحلیل روندها، شناسایی فرصت‌ها و تهدیدها، و ارزیابی سناریوهای مختلف، به تصمیم‌سازان کمک می‌کند تا آینده‌ای مطلوب را از میان گزینه‌های ممکن انتخاب کنند. به گفته پورعزت و همکاران (۱۳۹۷)، این رشته «به شناخت آینده‌های ممکن، محتمل و مطلوب جامعه می‌پردازد» (ص ۵). این شناخت نه‌تنها به درک بهتر

دینامیک‌های اجتماعی، اقتصادی و فناوری کمک می‌کند، بلکه مبنایی برای طراحی سیاست‌ها و استراتژی‌هایی فراهم می‌آورد که آینده‌ای پایدار و مطلوب را تضمین کنند.

«شناخت آینده با مطالعه آینده‌های ممکن و مطلوب یک جامعه شکل می‌گیرد... این که کدام یک از آینده‌های ممکن محقق شود، به اقداماتی بستگی دارد که در حال یا آینده انجام می‌دهیم» (منصوری، ۲۰۰۸: ۲۴۱). این دیدگاه بر نقش فعال انسان در شکل‌دهی آینده تأکید دارد و نشان می‌دهد که آینده‌های بالقوه جوامع مختلف به دلیل تفاوت‌های تاریخی، فرهنگی و اجتماعی، یکسان نیستند، هرچند ممکن است شباهت‌هایی داشته باشند. به این ترتیب، گذشته و حال هر جامعه، ظرفیت‌ها و محدودیت‌های آن برای تغییرات آینده را تعیین می‌کند. آینده‌پژوهی با استفاده از ابزارهایی مانند تحلیل سناریو و تصویرپردازی، به تصمیم‌گیران کمک می‌کند تا انتخاب‌های آگاهانه‌ای برای شکل‌دهی آینده انجام دهند. در اندیشه امام خمینی(ره)، آینده‌پژوهی به عنوان ابزاری برای شناخت و ساخت آینده‌ای مبتنی بر ارزش‌های اسلامی نمود می‌یابد. ایشان با تحلیل روندهای اجتماعی و سیاسی و تکیه بر مبانی دینی، چشم‌اندازهایی را ارائه کردند که به تحقق انقلاب اسلامی و تقویت هویت فرهنگی-سیاسی جامعه ایرانی منجر شد.

آینده‌نگاری

آینده‌نگاری به عنوان یک رویکرد علمی و سیاستی برای جهت‌دهی به آینده‌های مطلوب، از مفاهیم کلیدی در مطالعات آینده محسوب می‌شود. این مفهوم که ریشه در واژه‌های Prospective (فرانسوی) و Foresight (انگلیسی) دارد، اولین بار در سال ۱۹۳۲ توسط اچ.جی. ولز در شبکه بی‌بی‌سی مطرح شد. او خواستار تأسیس دانشکده‌هایی برای آموزش متخصصان آینده‌نگاری شد تا به صورت نظام‌مند به بررسی و ساخت آینده بپردازند (کوواسا^۱، ۲۰۱۷: ۴). آینده‌نگاری رویکردی نظام‌مند برای شناسایی و هدایت رویدادهای آینده با تأکید بر خلق آینده‌های مطلوب است. برخلاف پیش‌بینی‌های سنتی که بر کشف آینده‌های محتوم تمرکز دارند، آینده‌نگاری آینده‌های بدیل (ممکن، باورکردنی، محتمل و مطلوب) را بررسی می‌کند و با استفاده از ابزارهای سیاستی، مسیر رویدادها را به سمت آینده‌های مطلوب هدایت می‌کند (ایجابی و همکاران، ۲۰۱۷). این تمایز، آینده‌نگاری را از آینده‌پژوهی متمایز می‌سازد، زیرا آینده‌نگاری نه تنها به تحلیل آینده‌های ممکن، بلکه به شکل‌دهی فعالانه آن‌ها می‌پردازد (یونیدو^۲، ۲۰۰۸: ۱۶۲).

این فرآیند شامل شناسایی سناریوهای مختلف، ارزیابی آن‌ها و انتخاب مسیرهای مطلوب است. در اندیشه امام خمینی(ره)، آینده‌نگاری در قالب ارائه چشم‌اندازهایی برای نظام اسلامی و جهان اسلام دیده می‌شود. برای مثال، ایشان با پیش‌بینی فروپاشی رژیم پهلوی و ارائه راهبردهایی برای تداوم انقلاب، از آینده‌نگاری برای هدایت حرکت‌های اجتماعی استفاده کردند.

1. Kuasa
2. UNIDO

تصویر پردازی

تصویرپردازی یکی از ابزارهای کلیدی در آینده‌نگاری است که به‌عنوان هنر و علم شکل‌دهی به آینده تعریف می‌شود (پورعزت و دیگران، ۲۰۱۹: ۵). تصویر، بازنمایی واقعیت از منظر یک چارچوب نظری است، اما خود نظریه نیست. نظریه مجموعه‌ای از فرض‌های مرتبط برای تبیین یا پیش‌بینی است، در حالی که تصویر، بازنمایی بصری یا مفهومی از آینده است که به تصمیم‌گیری و جهت‌دهی کمک می‌کند (رضایان قیه‌باشی و کاظمی، ۲۰۱۴). تصویرپردازی شامل ترسیم آینده‌های مطلوب یا نامطلوب با تکیه بر واقعیات موجود و نگرش‌های انسانی یا الهی است (گودرزی، ۱۳۸۴: ۱۰۱). این فرآیند به تحلیل علل پیدایش و پیامدهای تصاویر مختلف از آینده می‌پردازد و رفتار کنونی افراد و سازمان‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد (کشاوری ترک، ۲۰۱۷: ۷۲). تصویرپردازی به دلیل توانایی‌اش در ارائه شناخت دقیق‌تر از آینده‌های پیچیده و نامطمئن، ابزار ارزشمندی در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی استراتژیک محسوب می‌شود. آینده‌نگاری در دو پارادایم اصلی اکتشافی و هنجاری تعریف می‌شود. در پارادایم اکتشافی، آینده نتیجه منطقی روندهای کنونی است و هدف، شناسایی احتمالات آینده با پرسش‌هایی نظیر «چه می‌شود اگر؟» است (خزایی و دیگران، ۲۰۱۳: ۷۶). این رویکرد از زمان حال آغاز می‌شود و به بررسی سناریوهای محتمل می‌پردازد.

در مقابل، پارادایم هنجاری آینده را نه به‌عنوان نتیجه محتوم، بلکه به‌عنوان محصولی از خواسته‌ها و ارزش‌های انسانی می‌بیند. این رویکرد با پرسش‌هایی نظیر «ما چه آینده‌ای می‌خواهیم؟» یا «چگونه به وضعیت مطلوب می‌رسیم؟» آغاز می‌شود و به شکل‌دهی فعالانه آینده‌های مطلوب تمرکز دارد. ترکیب این دو رویکرد، آینده‌نگاری را به ابزاری قدرتمند برای سیاست‌گذاری تبدیل کرده است که نه تنها آینده‌های ممکن را پیش‌بینی می‌کند، بلکه به خلق آینده‌های باورکردنی و مطلوب کمک می‌کند (سیاح مفضلی و اسدی، ۲۰۱۵: ۱۹). «سیاست آینده حول این می‌چرخد که چه کسی می‌تواند آینده‌های تصور شده خود را در صحنه‌ها و مراحل مهم معتبر جلوه دهد» (اومن^۱ و همکاران، ۲۰۲۲). تصویرپردازی در اندیشه امام خمینی (ره) به‌صورت ارائه چشم‌اندازهایی از آینده‌ای مبتنی بر عدالت، خودباوری و ارزش‌های اسلامی نمود می‌یابد. برای نمونه، ایشان با ترسیم تصویری از حکومتی مبتنی بر احکام اسلامی، عاملیت مردم را برای تحقق انقلاب اسلامی تقویت کردند.

نقش تصویرپردازی از آینده در پیروزی انقلاب اسلامی

تصویرپردازی از آینده، به‌عنوان ابزاری کلیدی در آینده‌نگاری، نقشی محوری در شکل‌دهی به اقدامات تاریخی و اجتماعی ایفا می‌کند. این مقاله با تکیه بر سه مقدمه نظری، نقش تصویرپردازی در پیروزی انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی (ره) را بررسی می‌کند. این مقدمات شامل اهمیت چشم‌انداز در رهبری، ماهیت اجتماعی تصویرپردازی، و تأثیر تصاویر آینده بر انگیزه و عاملیت انسانی است.

۱. اهمیت چشم‌انداز در رهبری

در آینده‌پژوهی، رهبران برای جلب همراهی دیگران، باید تصویری روشن و جذاب از آینده ارائه دهند که مبتنی بر داده‌های رشد جمعیت، اقتصاد، فناوری و روندهای اجتماعی باشد (کشاورز ترک، ۲۰۱۷: ۶۹). دیوید بل نیز معتقد است تصاویر آینده، شامل انتظارات، پیش‌بینی‌ها، و امیدها، به‌عنوان محرکی برای اقدامات تاریخی عمل می‌کنند (بل، ۲۰۰۴). «تصویرسازی آینده را در چارچوب سه نوع اصلی آینده مطالعه کنیم: انتظارات، تخیلات و روایت‌های آینده. اینها در زندگی روزمره در هم تنیده شده‌اند اما می‌توانند برای اهداف تحلیلی به طور جداگانه مورد بررسی قرار گیرند» (بازانی، ۲۰۲۳). این تصاویر با ترغیب و متقاعدسازی، افراد را به مشارکت در پروژه‌های بزرگ تشویق می‌کنند، حتی زمانی که کنترلی مدیریتی بر آنها وجود ندارد.

۲. تصویرپردازی اجتماعی

تصویرپردازی فرآیندی خلاق و اجتماعی است که در طول تاریخ، پروژه‌های عظیم نظیر تخت جمشید یا اهرام مصر را هدایت کرده است. این فرآیند، با خلق یک تصویر هدایت‌گر، تلاش‌های جمعی را به سمت تحقق واقعیت‌های تصور شده سوق می‌دهد (طاهری دمنه و همکاران، ۲۰۱۵: ۱۵). تصویرپردازی اجتماعی، به‌عنوان نیرویی فرهنگی، افراد را به مشارکت در خلق آینده‌ای مشترک ترغیب می‌کند و از طریق هماهنگی تلاش‌ها، پروژه‌های بزرگ را به سرانجام می‌رساند.

۳. تأثیر تصاویر آینده بر عاملیت انسانی

تصاویر آینده، مبتنی بر دانش گذشته، ادراکات حال، و انتظارات از آینده، با ارزش‌ها و نیازها آراسته می‌شوند. این تصاویر با ایجاد حس هدفمندی و جهت‌مندی، عاملیت انسانی را برای آفرینش آینده‌های مطلوب تقویت می‌کنند (کميجانی و همکاران، ۲۰۱۹). چنین تصاویری با تأثیر بر تصمیمات و رفتارها، انگیزه لازم برای اقدامات تاریخی را فراهم می‌آورند.

انقلاب اسلامی ایران، به رهبری امام خمینی(ره)، نمونه‌ای برجسته از کاربرد تصویرپردازی در تحقق یک تحول تاریخی است. امام خمینی(ره) با ارائه تصویری روشن از حکومتی مبتنی بر ارزش‌های دینی و اخلاق اسلامی، توان دین را به‌عنوان منبعی معرفتی و راهنمایی برای زندگی فردی، اجتماعی و سیاسی معرفی کردند (نظرمحمدی، ۲۰۱۸: ۵). این تصویر، که دین را به‌عنوان پرچمی معنوی برای مبارزه با استیلا بیگانگان و عنصری فرهنگی-سیاسی معرفی می‌کرد، توانست توده‌های مردم را با خود همراه سازد. تصویر ارائه‌شده توسط امام(ره)، با تکیه بر آرمان‌خواهی و دین‌باوری، آینده‌ای مطلوب را ترسیم کرد که نه تنها به رفع سلطه بیگانگان، بلکه به بازآفرینی هویت فرهنگی و سیاسی جامعه ایرانی منجر شد. این چشم‌انداز، با ایجاد حس هدفمندی و انگیزه، عاملیت مردم را در جهت تحقق انقلاب اسلامی تقویت کرد و به‌عنوان نیرویی محرک، مشارکت گسترده اجتماعی را برانگیخت. تصویرپردازی از آینده، به‌عنوان ابزاری محوری در آینده‌نگاری، در پیروزی انقلاب اسلامی نقش کلیدی داشت. امام خمینی(ره) با ارائه تصویری جذاب و ارزش‌محور از آینده، توانستند حمایت گسترده مردم را جلب کرده و تلاش‌های اجتماعی را به سمت

تحقق یک واقعیت تاریخی هدایت کنند. این فرآیند نشان‌دهنده قدرت تصویرپردازی در بسیج نیروها و خلق آینده‌های مطلوب است.

پیشینه تحقیق

الف) مطالعات آینده‌پژوهی و تصویرپردازی

آینده‌پژوهی و تصویرپردازی به‌عنوان مفاهیم کلیدی در مطالعات آینده، موضوع پژوهش‌های متعددی بوده‌اند. پورعزت و همکاران (۲۰۱۹) در مطالعه‌ای با عنوان «اتخاذ رویکرد واقع‌گرایی انتقادی برای تصویرپردازی از آینده»، با استفاده از نظریه واقع‌گرایی انتقادی و منابع دینی، به طراحی تصویر آینده‌ای مبتنی بر ارزش‌های اسلامی پرداخته‌اند. این پژوهش نشان داد که تصویرپردازی می‌تواند با تکیه بر مبانی ارزشی، چشم‌اندازهای کلان اجتماعی را شکل دهد، اما به‌طور خاص به اندیشه‌های امام خمینی (ره) نپرداخته است. ایجابی و همکاران (۲۰۲۲) در مقاله‌ای با عنوان «واکاوی مفهوم، جایگاه و اعتبار علمی تصویرپردازی در آینده‌پژوهی» به بررسی مفهوم تصویرپردازی از دیدگاه آینده‌پژوهان غربی پرداختند. آن‌ها تصاویر آینده را به سه دسته تجربه‌گرایانه (مبتنی بر تعمیم روندها)، عقل‌گرایانه (مبتنی بر تحلیل منطقی) و مبتنی بر تخیل و ارزش‌ها تقسیم کردند و بر اعتبار علمی دو دسته اول تأکید داشتند. با این حال، این مطالعه به کاربرد تصویرپردازی در بسترهای دینی یا تحلیل اندیشه‌های رهبران سیاسی-دینی مانند امام خمینی (ره) توجهی نداشته است. کشاورز ترک (۲۰۱۷) در پژوهش «جایگاه تصویرپردازی از آینده در چشم‌انداز ملی بر مبنای آموزه‌های اسلام» به نقش تصویرپردازی در هدایت رفتارهای فردی و اجتماعی از منظر اسلامی پرداخته است. این مطالعه، اگرچه چارچوبی نظری برای تصویرپردازی دینی ارائه می‌دهد، اما به مصادیق عملی در اندیشه‌های شخصیت‌های خاص مانند امام خمینی (ره) اشاره‌ای نکرده است.

ب) آینده‌نگری در اندیشه‌های امام خمینی (ره)

در حوزه اندیشه‌های امام خمینی (ره)، چندین پژوهش به بررسی آینده‌نگری پرداخته‌اند. زارع ساری و وقوفی (۲۰۲۱) در مقاله «آینده‌اندیشی از منظر امام خمینی (ره)» با روش اسنادی، آینده‌نگری ایشان را تحلیل کرده و نشان داده‌اند که ایشان آینده را ساختنی و انقلاب اسلامی را زمینه‌ساز ظهور حضرت مهدی (عج) می‌دانستند. این پژوهش به موضوعات ضرورت آینده‌نگری، وظایف اقشار مختلف و پیش‌بینی‌های محقق‌شده ایشان پرداخته، اما تصویرپردازی به‌عنوان ابزار کلیدی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. پیرعلی (۲۰۱۳) در مقاله «آینده‌نگری در وصیت‌نامه امام خمینی (ره)» با تحلیل وصیت‌نامه، رویکردهای هنجاری و اکتشافی را بررسی کرده و نشان داده است که امام با شناخت دقیق روندها و پیشران‌ها، راهبردهایی برای آینده ایران و جهان اسلام ارائه کرده‌اند. این مطالعه، اگرچه به این دو رویکرد توجه دارد، اما به مفهوم تصویرپردازی و ابعاد شهودی آن نپرداخته است. عابدی و وزیر (۲۰۲۰) در مقاله «آینده فقه و احکام سیاسی در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)» با روش توصیفی-تحلیلی، آینده فقه سیاسی را بررسی کرده‌اند. این پژوهش بر نقش آینده‌پژوهی در تحلیل آرای سیاسی امام تمرکز دارد، اما به جنبه‌های

تصویرپردازی کمتر پرداخته است. سلگی (۲۰۱۶) در کتاب «چالش‌های کشورهای اسلامی و آینده آن در اندیشه امام خمینی(ره)» نیز به تحلیل چالش‌های جهان اسلام و راه‌حل‌های پیشنهادی امام پرداخته است. با وجود مطالعات متعدد در حوزه آینده‌پژوهی و اندیشه‌های امام خمینی(ره)، خلأهایی در ادبیات علمی وجود دارد: بیشتر پژوهش‌ها بر چارچوب‌های نظری غربی متمرکز بوده و به کاربرد مفاهیم در بسترهای دینی کمتر توجه کرده‌اند؛ آینده‌نگری در آثار ایشان کلی بررسی شده و تصویرپردازی، به‌ویژه با رویکرد شهودی، کمتر تحلیل شده است. این پژوهش با تمرکز بر تصویرپردازی و تحلیل رویکردهای اکتشافی، هنجاری و شهودی در اندیشه امام خمینی(ره)، می‌کوشد این خلأ را پر کند و با بررسی متون اصلی نظیر صحیفه امام و وصیت‌نامه الهی-سیاسی، تصویری نظام‌مند از آینده‌نگری در اندیشه ایشان ارائه دهد. همچنین، با طرح مدل مفهومی، پیوند مفاهیم آینده‌پژوهی با اندیشه‌های دینی-سیاسی امام را نشان می‌دهد و به غنای ادبیات علمی این حوزه می‌افزاید.

روش تحقیق

این پژوهش از نوع کیفی با رویکرد تحلیلی-استنتاجی است و هدف آن شناسایی و تبیین ابعاد تصویرپردازی از آینده در اندیشه امام خمینی(ره) است. با توجه به پیچیدگی موضوع، روش تحلیل محتوای کیفی و تحلیل تم به کار رفت تا الگوها و مضامین اصلی استخراج شود. جامعه پژوهش شامل متون مرتبط با آینده‌نگری در آثار امام، از جمله ۲۲ جلد «صحیفه امام»، «وصیت‌نامه الهی-سیاسی» و سایر بیانات و نامه‌هاست. نمونه‌گیری به صورت هدفمند انجام شد و متونی برگزیده شد که به آینده‌پژوهی، تصویرپردازی و پیش‌بینی‌های آینده اشاره دارند. داده‌ها از طریق مطالعه اسنادی گردآوری، فیلتر و در جداول سامان‌دهی شدند. در تحلیل، کدگذاری باز و محوری انجام گرفت و مضامینی مانند «نگاه راهبردی»، «امید و خودباوری» و «نگاه فرازمانی و فرامکانی» استخراج شد. برای افزایش اعتبار، از روش مثلث‌سازی و مقایسه با مطالعات پیشین (پیرعلی، ۲۰۱۳؛ زارع ساری و وقوفی، ۲۰۲۱) استفاده گردید. این روش‌شناسی با رویکرد استقرایی، چارچوبی نظام‌مند برای پاسخ به پرسش پژوهش فراهم می‌کند و پایه طراحی مدل مفهومی تصویرپردازی در اندیشه امام است.

یافته‌ها

تصویرپردازی از آینده در اندیشه دینی، ابزاری کلیدی برای هدایت جوامع به سوی آینده‌ای مطلوب است. اسلام بر آینده‌نگری علمی و پیش‌بینی احتمالات تأکید دارد و بی‌توجهی به آن را عامل انحطاط می‌داند (حاجیان، ۲۰۱۲). وصیت‌نامه الهی-سیاسی امام خمینی(ره) نمونه‌ای شاخص از تصویرپردازی آینده‌محور با رویکردی هنجاری است که افق‌های روشن ایران و جهان اسلام را ترسیم می‌کند. امام با شناخت روندها و پیشران‌ها بر ساخت آینده‌ای مطلوب بر پایه ارزش‌های اسلامی تأکید کردند (پیرعلی، ۲۰۱۳). ایشان با

ترسیم افقی امیدوارکننده، روحیه خودباوری را تقویت نموده و عاملیت انسانی را فعال ساختند. وصیت‌نامه امام بیش از پیش‌بینی، بر ساخت آینده ارزش‌محور تمرکز دارد و با طراحی زیرساخت‌های پایدار، استمرار انقلاب را تضمین می‌کند (شیداییان، ۲۰۰۷). در مجموع، این نگاه راهبردی، امیدبخش، هنجاری و فرازمانی، وصیت‌نامه را به منشور هدایت برای آینده ایران و جهان اسلام تبدیل کرده است.

جدول ۱: کدگذاری داده‌های مربوط به تصویرپردازی از آینده امام خمینی (ره) (نگارندگان)

مشخصات متن	گزاره‌ها	کدهای محوری/ نوع آینده نگاری و تصویرپردازی
وصیت‌نامه سیاسی الهی	بی‌تردید رمز بقای انقلاب اسلامی همان رمز پیروزی است؛ و رمز پیروزی را ملت می‌داند و نسل‌های آینده در تاریخ خواهند خواند که دو رکن اصلی آن: انگیزه الهی و مقصد عالی حکومت اسلامی و اجتماع ملت در سراسر کشور با وحدت کلمه برای همان انگیزه و مقصد [است] (امام خمینی، ۲۰۰۶: ج ۲۱: ۴۰۴)	رمز بقای انقلاب اسلامی
۱۳۶۳/۶/۱۱ در جمع فقها و حقوقدانان شورای نگهبان	ما مکلفیم تا علاوه بر این که وضع فعلی را حفظ کنیم، نگهبان آینده نظام و اسلام باشیم. ما باید پایه گذار خوب آینده باشیم (امام خمینی، ۲۰۰۶: ج ۱۹: ۴۲).	مکلف بودن به آینده‌نگری نگاه فرازمانی و فرامکانی
۱۳۶۲/۳/۱ در جمع مسئولان و اعضای جهاد سازندگی	من به شما (ملت) عرض می‌کنم تا شما زنده‌اید آمریکا بر نمی‌گردد، شوروی هم بر نمی‌گردد. در نسل‌های آتی، اگر ملت‌ها در نسل‌های آتی به همین روش حرکت کنند و روحانیون در همه جا حاضر باشند و مردم در صحنه باشند و قوای نظامی و انتظامی؛ قوای نظامی و انتظامی اسلامی باشد... (امام خمینی، ۲۰۰۶: ج ۱۷: ۴۴۹).	توطئه‌های عوامل امریکا و شوروی و پیش‌بینی دفع آن در طول تاریخ
۱۳۶۷/۴/۲۹ سالگرد کشتار خونین مکه و قبول قطعنامه‌ی ۵۹۸	به جوانان عزیز کشورمان، به این سرمایه‌ها و ذخیره‌های عظیم الهی و به این گل‌های معطر و نو شکفته جهان اسلام سفارش می‌کنم که قدر و قیمت لحظات شیرین زندگی خود را بدانید و خودتان را برای یک مبارزه علمی و عملی بزرگ تا رسیدن به اهداف عالی انقلاب اسلامی آماده کنید (امام خمینی، ۲۰۰۶: ج ۲۱: ۹۶).	تذکر اهمیت قدر و قیمت لحظات به جوانان مبارزه علمی و عملی برای تحقق اهداف عالی انقلاب اسلامی
۱۳۶۷/۴/۲۹	من به صراحت اعلام می‌کنم که جمهوری اسلامی ایران با تمام وجود برای احیای هویت اسلامی مسلمانان در	سرمایه‌گذاری برای احیای هویت اسلامی

سالگرد کشتار خونین مکه و قبول قطعنامه‌ی ۵۹۸	سراسر جهان سرمایه گذاری می کند (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۹۱).	
۱۳۶۳/۱/۱ پیام رادیو تلویزیونی به مناسبت عید نوروز	من امیدوارم که به یمن برکت حضرت صاحب سلام‌الله علیه و روحی فداه این کشور، کشور پیشرفته‌ای بشود، از حیث اخلاق، از حیث دیانت، از حیث معنویات و از حیث همه چیزها، و مادیات و همه چیز. و بحمدالله ما هر روزی را که می‌گذرانیم از روز سابق برای ما بهتر است (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۱۸: ۳۹۶).	امید برای پیشرفت کشور در همه زمینه‌ها
۱۳۶۷/۱/۱۱ انتخابات سومین دوره‌ی مجلس شورای اسلامی	من به صراحت اعلام می‌کنم که جمهوری اسلامی با تمام وجود برای احیای هویت اسلامی مسلمانان در سراسر جهان سرمایه‌گذاری می‌کند و دلیلی هم ندارد که مسلمانان جهان را به پیروی از اصول تصاحب قدرت در جهان دعوت نکند و جلوی جاه‌طلبی و فزون طلبی صاحبان قدرت، پول و فریب را نگیرد (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۹).	لزوم شرکت در انتخابات و حفظ شئون اسلامی و اخلاقی در تبلیغات کاندیداها
۱۳۶۷/۴/۲۹ سالگرد کشتار خونین مکه و قبول قطعنامه‌ی ۵۹۸	وقتی ما می‌توانیم به آینده کشور و آینده‌سازان امیدوار شویم که به آنان در مسائل گوناگون بها دهیم (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۹۹).	قدردانی و توجه به نخبگان جامعه مهم‌ترین عامل استقلال و خودکفایی
وصیت‌نامه الهی سیاسی امام(ره)	وصیت اینجانب به وزرای مسئول در عصر حاضر و در عصرهای دیگر آن است که علاوه بر آنکه شماها و کارمندان وزارتخانه‌ها بودجه‌ای که از آن ارتزاق می‌کنید مال ملت و باید خدمتگزار ملت خصوصاً مستضعفان باشید، و ایجاد زحمت برای مردم، و مخالف وظیفه عمل کردن حرام، و خدای نخواستہ گاهی موجب غضب الهی می‌شود، همه شماها به پشتیبانی ملت احتیاج دارید.... (امام خمینی، ۲۰۰۶: ج ۲۱: ۴۲۶).	خدمتگزاری ملت خصوصاً مستضعفان
وصیت‌نامه الهی سیاسی امام(ره)	وصیت اینجانب به رهبر و شورای رهبری در این عصر... و در عصرهای آینده آن است که خود را وقف در خدمت به اسلام و جمهوری اسلامی و محرومان و مستضعفان بنمایند، و گمان ننمایند که رهبری فی‌نفسه برای آنان تحفه‌ای است و مقام والایی. بلکه وظیفه سنگین و خطرناکی است... (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۴۲۳).	وظیفه‌ی سنگین و خطرناک رهبری

شناسایی پیشران‌های مسلط آینده و سناریوی تدوین شده نظام سلطه	در دانشگاه نقشه آن است که جوانان را از فرهنگ و ادب و ارزشهای خودی منحرف کنند و به سوی شرق یا غرب بکشانند و دولتمردان را از بین اینان انتخاب و بر سرنوشت کشورها حکومت دهند تا به دست آنها هرچه می‌خواهند انجام دهند (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۴۱۸).	وصیت‌نامه الهی سیاسی امام(ره)
ضرورت رویارویی با اخلال و توطئه‌ی گروهک‌ها در دانشگاه‌ها و مراکز کارگری و کشاورزی خطر نفاق و التقاط	اگر دانشگاه را ما سست بگیریم و از دست ما برود همه چیزمان از دستان رفته است (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۸: ۱۴۱).	۱۳۵۸/۳/۲۳ در جمع گروهی از دانشجویان دانشگاه تهران
رمز بقای انقلاب: انگیزه الهی حکومت اسلامی و وحدت کلمه	بی‌تردید رمز بقای انقلاب اسلامی همان رمز پیروزی است؛ و رمز پیروزی را ملت می‌داند و نسل‌های آینده در تاریخ خواهند خواند که دو رکن اصلی آن: انگیزه‌ی الهی و مقصد عالی حکومت اسلامی؛... (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۴۰۴).	وصیت‌نامه الهی سیاسی امام(ره)
قدردانی از متخصصین	بر دولت‌ها و دست‌اندرکاران است چه در نسل حاضر و چه در نسل‌های آینده که از متخصصین خود قدردانی کنند (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۴۱۷).	وصیت‌نامه الهی سیاسی امام(ره)
لزوم استقامت در مقابل هجوم نظامی، سیاسی و فرهنگی جهان‌خواران انقلاب مردم ایران نقطه شروع انقلاب بزرگ جهان اسلام	مسئولان ما باید بدانند که انقلاب ما محدود به ایران نیست. انقلاب مردم ایران نقطه شروع انقلاب بزرگ جهان اسلام به پرچمداری حضرت حجت ارواحنا فداه است که خداوند بر همه مسلمانان و جهانیان منت نهد و ظهور و فرجش را در عصر حاضر قرار دهد (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۳۲۷).	۱۳۶۸/۱/۲ نیمه‌ی شعبان، در جمع مهاجرین جنگ تحمیلی
امید به پیروزی در سال ۱۳۵۰ با تلاش همه‌جانبه طبقات تحصیلکرده اعم از روحانی و دانشگاهی امید به سازندگی ضرورت مقابله با رواج فرهنگ استعماری	اینجانب با آن که دوران نقاهت پیری را می‌گذرانم و امیدهایی که داشتم به هیچ یک به‌طور دلخواه نایل نشدم، لکن از نهضتی که در سال‌های اخیر به تأیید خداوند متعال بپا شد و موجب نزدیکی قشرهای تحصیلکرده با علمای دین شد، امید واثق دارم که این نور به خاموشی نگراید... (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲: ۳۴۵).	۱۳۵۰/۲/۲۸ نامه‌ای در جواب آقای سیدصادق طباطبایی که نظر امام(ره) را درباره جلسه سالیانه گروه فارسی زبان در اروپا خواسته بودند.
لزوم اسلامی شدن دانشگاه‌ها	دانشگاه مرکز سعادت و در مقابل، شقاوت یک ملت است. از دانشگاه باید سرنوشت یک ملت تعیین بشود. دانشگاه	۱۶ خرداد ۱۳۵۸

در جمع پزشکان، استادان و دانشجویان دانشگاه شیراز	خوب یک ملت را سعادتمند می‌کند. و دانشگاه غیراسلامی، دانشگاه بد، یک ملت را به عقب می‌زند... (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۸: ۶۱).	
۱۳۶۲/۹/۲۰ در جمع فقها و حقوقدانان شورای نگهبان قانون اساسی	ماباید همه چیز را به همان قوتی که امروز دارد، تحویل دسته بعد بدهیم، و آن‌ها هم کوشش کنند که به همان قوت تحویل دسته بعد دهند. ما باید بنیان را محکم کنیم و به دسته بعد بدهیم تا پیش خدا مقصر نباشیم (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۱۸: ۲۴۲).	نگاه فرازمانی و فرامکانی در طراحی زیرساخت‌های نظام اسلامی و برنامه‌نویسی سیاست‌های کلان
۱۳۵۸/۳/۱۱ در جمع بانوان اهواز، قم و بروجرد	ما دنبال این هستیم که اسلام تحقق پیدا بکند، دنبال اسم نیستیم که حالا ما اسم جمهوری اسلامی پیدا کردیم کافی است برای ما (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۸: ۴۳).	هدف اصلی انقلاب، استقرار نظام اسلامی در جهان
۱۳۵۸/۲/۳۱ در جمع دانشجویان دانشکده‌ی حقوق دانشگاه تهران	دانشگاهی یک عضو مؤثری است که ما فردا همه چیزمان دست اینهاست. اگر ایران بخواهد یک سعادت‌ی پیدا کند با دست اینها سعادت پیدا می‌کند، اگر خرابی هم پیدا کند به دست اینها خرابی پیدا می‌کند (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۷: ۴۱۲).	سعادت آینده کشور در گرو دانشگاه‌ها
۶ مردادماه ۱۳۶۶ پیام به مسلمانان ایران و جهان و زائران بیت الله الحرام	به لطف خدا در حاکمیت جمهوری اسلامی ما اختلافی بر سر مواضع اصولی، سیاسی و اعتقادی وجود ندارد و همه مصممند تا توحید ناب را در بین الملل اسلامی پیاده نموده و سر خصم را به سنگ بکوبانند، تا در آینده‌ای نه چندان دور به پیروزی اسلام در جهان برسند (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۰: ۳۳۲).	پیروزی جان اسلام هدف غایی مسلمانان
۲ شهریورماه ۱۳۵۸ سخنرانی در جمع ایرانی‌های مقیم کویت	می‌خواهیم که در تمام قشرها و در تمام آن طرف از ممالک اسلامی این حقیقت، این نور، این اسلام عزیز، با محتوای بسیار عزیز، پیاده شود؛ بلکه آرزو این است که از سرحدات ممالک اسلامی به جاهای دیگر ان شاءالله سرایت کند و امید است که بیرق پر افتخار اسلام در تمام نقاط ارض به اهتزاز درآید (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۹: ۳۲۸).	امید به اهتزاز بیرق اسلام در همه ارض
وصیت‌نامه الهی سیاسی خطاب به نیروهای مسلح	وصیت اکید من به قوای مسلح آن است که همان‌طور که از مقررات نظام، عدم دخول نظامی در احزاب و گروه‌ها و جبهه‌ها است به آن عمل نمایند؛ و قوای مسلح مطلقاً، چه نظامی و انتظامی و پاسدار و بسیج و غیر اینها، در هیچ حزب و گروهی وارد نشده و خود را از بازی‌های سیاسی دور نگه دارند (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۴۳۲).	دوری از بازی‌های سیاسی استقلال سیاسی نیروهای مسلح

	وصیت من به مجلس شورای اسلامی در حال و آینده و رئیس جمهور و رؤسای جمهور ما بعد و به شورای نگهبان و شورای قضایی و دولت در هر زمان، آن است که نگذارند این دستگاههای خبری و مطبوعات و مجله‌ها از اسلام و مصالح کشور منحرف شوند (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۴۳۵).	وصیت‌نامه الهی سیاسی خطاب به مسئولین بلندپایه
راهنمای‌های پیشگیرانه برای مدیریت جامعه انتخاب اصلح	وصیت اینجانب به ملت در حال و آتیه آن است که با اراده مصمم خود و تعهد خود به احکام اسلام و مصالح کشور در هر دوره از انتخابات وکلای دارای تعهد به اسلام و جمهوری اسلامی که غالباً بین متوسطین جامعه و محرومین می‌باشند و غیرمنحرف از صراط مستقیم به سوی غرب یا شرق و بدون گرایش به مکتب‌های انحرافی و اشخاص تحصیل کرده و مطلع بر مسائل روز و سیاست‌های اسلامی، به مجلس بفرستند (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۴۲۰).	وصیت‌نامه الهی سیاسی خطاب به ملت ایران
لزوم وحدت حوزه و دانشگاه لزوم بصیرت	توصیه اینجانب آن است که نسل حاضر و آینده غفلت نکنند و برومند عزیز هر چه بیشتر با علوم اسلامی پیوند دوستی و تفاهم را محکم‌تر و استوارتر سازند و از نقشه‌ها و توطئه‌های دشمن غدار غافل نباشند (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۴۱۴).	وصیت‌نامه الهی سیاسی خطاب به دانشگاهیان، جوانان، روحانیان و طلاب
صیانت از مطبوعات	وصیت من به مجلس شورای اسلامی در حال و آینده و رئیس جمهور و رؤسای جمهور مابعد و به شورای نگهبان و شورای قضایی و دولت در هر زمان، آن است که نگذارند این دستگاههای خبری و مطبوعات و مجله‌ها از اسلام و مصالح کشور منحرف شوند» (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۴۳۵).	وصیت‌نامه الهی سیاسی خطاب به مجلس شورای اسلامی، رئیس جمهور و شورای نگهبان و شورای قضایی و دولت
مكلف بودن به آینده نگری، آفت زیاد شدن تشریفات حوزویان داشتن برنامه برای آینده، جلوگیری از تبدیل مباحثات به مناقشات، سخت نگرفتن بر مردم	ما باید آینده را در نظر بگیریم و این گونه فکر نکنیم که وضع فعلی مان بگذرد، آینده هر چه باشد، باشد. ما مکلفیم تا علاوه بر این که وضع فعلی را حفظ کنیم، نگهبان آینده نظام و اسلام باشیم.... برخورد شما باید به صورتی باشد که در آینده هم به این شورا [شورای نگهبان] صدمه نخورد. شما نباید فقط به فکر حالا باشید و بگویید آینده هر چه شد، باشد. شیاطین به تدریج کار می‌کنند. مجلس، دولت، شورای نگهبان و	۶۳/۶/۱۱ بیانات امام خمینی (ره) در جمع فقها و حقوقدانان شورای نگهبان

	بقیه باید دست در دست یکدیگر بگذاریم تا ایران و این جمهوری را حفظ کنیم (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۱۹: ۴۴).	
اهمیت محرم و صفر در طول تاریخ و آینده و حفظ نظام جمهوری اسلامی و وظایف روحانیت در قبال آنها	ماه محرم و صفر... ماه زنده ماندن اسلام است... محرم و صفر است که اسلام را نگه داشته است... باید بدانید که اگر بخواهید نهضت شما محفوظ بماند، باید این سنت‌ها را حفظ کنید این خون سیدالشهدا است که خون‌های همه ملت‌های اسلامی را به جوش می‌آورد و این دسته جات عزیز عاشوراست که مردم را به هیجان می‌آورد و برای اسلام و برای حفظ مقاصد اسلامی مهیا می‌کند (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۱۵: ۳۳۱).	۱۳۶۰/۸/۴ در جمع وعاظ و خطبای تهران و قم
تصدی امر قضاوت توسط قضات متخصص و باتقوا	به قضات محترم در عصر حاضر و اعصار آینده وصیت می‌کنم که... این امر خطیر را تصدی نمایند و نگذارند این مقام به غیر اهلش سپرده شود. و کسانی که اهل هستند از تصدی این امر سرباز نزنند و به اشخاص غیراهل میدان ندهند (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۴۲۳).	وصیت‌نامه الهی سیاسی امام(ره) خطاب به قضات
لزوم برنامه‌ریزی برای آینده در حوزه‌های علمیه	با برنامه‌ی دقیق صحیح حوزه‌ها را و خصوصاً حوزه علمیه قم و سایر حوزه‌های بزرگ و با اهمیت را در این مقطع از زمان از آسیب حفظ نمایند (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۴۲۵).	وصیت‌نامه الهی سیاسی امام(ره) خطاب به حوزویان
تربیت در خانواده و نقش برجسته زنان در آن / استقلال و آزادی کشور در آینده منوط به تربیت صحیح جوانان تربیت دانشگاهیان	باید دستگاه‌های آموزشی متعهد و دلسوز برای نجات کشور اهمیت ویژه‌ای در حفظ نوپایان و جوانان عزیزی که استقلال و آزادی کشور در آینده منوط به تربیت صحیح آنان است قائل ... (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۱۵: ۲۴۵).	۱۳۶۰/۶/۳۱ پیام امام خمینی(ره) به مناسبت آغاز سال تحصیلی
امانت الهی بودن نظام اسلامی کارگزاران و سیاست‌مداران باید امانت‌دار خوبی برای آیندگان باشند	خدمتگزار باشید به این ملتی که آن دست‌های خیانتکار را قطع کرد و این امانت را به شما سپرد، ... مادامی که اینطور باشید ملت پشت شماست و مادامی که ملت همراه شما باشد هیچ آسیبی به شما و به کشور نمی‌رسد (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۱۸: ۷۹-۷۸).	۱۳۶۲/۶/۷ به مناسبت هفته دولت
انتظار فرج و مهیا کردن عالم برای آن مبارزه با ظلم	ما (اگر) بتوانیم جلوی ظلم را بگیریم باید بگیریم. تکلیفمان است، ضرورت اسلام و قرآن تکلیف ما کرده است که باید برویم همه کار را بکنیم فراهم کردن اسباب این است که کار را نزدیک بکنیم، کار را همچو بکنیم که مهیا بشود	۱۳۶۷/۱/۱۴ میلاد حضرت مهدی(عج)

	عالم برای آمدن حضرت (مهدی) سلام الله علیه (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۱۷).	
امید به بقای انقلاب تا ظهور امام زمان (عج)	من امیدوارم که این کشور با همین قدرت که تا اینجا آمده است و با همین تعهد و با همین بیداری، که از اول قیام کرده است و تا اینجا رسانده است باقی باشد، این نهضت و این انقلاب و قیام تا صاحب اصلی ان شاء الله بیاید و ما و شما و ملت ما امانت را به او تسلیم کند (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۱۵: ۳۸۵).	۱۳۶۰/۹/۳ جلسه بررسی و حل مشکلات آوارگان جنگزده
صدر انقلاب	ما موظفیم که اسلام را در همه جای دنیا معرفی کنیم. اسلام مظلوم است الآن در دنیا، غریب است در دنیا... مقصد این است که اسلام، احکام اسلام، احکام جهانگیر اسلام زنده بشود و پیاده بشود و همه در رفاه باشند و همه آزاد باشند، همه مستقل باشند (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۷: ۳۱).	۱۳۵۸/۱/۲۷ سخنرانی در جمع پاسداران تهران
نوید آینده روشن برای مسلمانان و نابودی مستکبران	بحمدالله از برکت انقلاب اسلامی ایران دریچه‌های نور و امید به روی همه‌ی مسلمانان جهان باز شده است؛ و می‌رود تا رعد و برق حوادث آن، رگبار مرگ و نابودی را بر سر همه‌ی مستکبران فرو ریزد (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۲۱: ۹۰).	۱۳۶۷/۴/۲۹ پیام به ملت ایران در سالگرد کشتار خونین مکه
انفجاری عظیم در توده‌های زیر ستم در آینده	ملت ایران، خواهران و برادران عزیز می‌دانند که انقلاب عظیم ایران که در نوع خود کم نظیر یا بی نظیر است... امید است که این انقلاب جرقه و بارقه‌ای الهی باشد که انفجاری عظیم در توده‌های زیر ستم ایجاد نماید و به طلوع فجر انقلاب مبارک حضرت بقیه الله - ارواحنا لمقدمه الفداء - منتهی شود (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۱۵: ۶۲).	۱۳۶۰/۵/۱۰ پیام به مسلمانان ایران و جهان در روز جهانی قدس
تبیین مواضع اسلام و سیاست‌های آینده‌ی ایران	به خواست خدای تعالی ملت ایران راه خود را یافته و به پیش می‌رود. و ما معتقدیم که پس از پیروزی ملت، با اجرای قوانین اسلامی جامعه‌ای به وجود آید که الگو و نمونه باشد برای ملت‌های جهان، برای نجات و سعادت خود (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۵: ۳۹۲).	۱۳۵۷/۱۰/۱۸ نوفل لوشاتو مصاحبه‌کننده: خبرنگار روزنامه‌ی انگلیسی تایمز
نوع رابطه‌ی انقلاب اسلامی با امریکا	سوال: تحت حکومت جدید، آیا ایران به تجهیزات پیچیده و گرانمایه‌ی نظامی‌ای که شاه اکنون از امریکا می‌خرد، نیازی خواهد داشت؟	۱۳۵۷/۸/۱۹ نوفل لوشاتو

مصاحبه کننده: خبرنگار مجله‌ی امریکایی نیوزورلدرپورت	جواب: ما با خرید اسلحه که حاصلی برای مردم فقیر کشورمان ندارد مخالفیم. نه در گذشته نیاز داشته‌ایم و نه در آینده نیازی خواهیم داشت (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۴: ۴۳۳).	
۱۳۵۷/۸/۲۰ نوفل لوشاتو مصاحبه کننده: خبرنگار تلویزیون «ان. بی. سی» امریکا	در صورت رفتن شاه، چه نقشی را حضرت آیت‌الله در حکومت آینده برای خود در نظر دارند؟ من برای خودم نقشی جز هدایت ملت و حکومت برعهده نمی‌گیرم (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۴: ۴۳۷).	نقش رهبری، هدایت ملت و حکومت عدم امکان مصالحه با شاه بیان وضعیت حال و آینده‌ی انقلاب
۱۳۵۷/۸/۲۱ فرانسه، نوفل لوشاتو مصاحبه کننده: خبرنگار مصری	خیال می‌کنند برنامه در کار نیست. خیر، برنامه هست، اسلام برنامه دارد، ما خودمان هم برنامه داریم، لکن برنامه‌ی اسلام است و مترقی و بهتر از برنامه‌هایی است که به دست استعمارگران پیاده شده است (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۴: ۴۵۷-۴۵۶).	چگونگی شروع جنبش اسلامی و برنامه‌های آن
۱۳۵۷/۹/۲۰ نوفل لوشاتو در جمع دانشجویان و ایرانیان مقیم خارج	همیشه محتاج است مملکت به ارتش و همیشه محتاج است به صاحب منصب و همیشه محتاج به همه‌ی این قشرهایی که در ادارات هست. آنی که احتیاج به او ندارد، آنهایی است که سربار هستند؛ آنهایی است که می‌خواهند مال ملت را بخورند و کار هم نکنند... (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۵: ۲۱۵).	نیاز به ارتش در آینده ضرورت بازگشت ارتش به دامن مردم
۱۳۶۰/۵/۱۰ روز جهانی قدس	ملت ایران، خواهران و برادران عزیز می‌دانند که انقلاب عظیم ایران که در نوع خود کم نظیر یا بی‌نظیر است، از ارزش‌های بزرگی برخوردار است که بزرگترین آن مکتبی بودن و اسلامی بودن آن است. به طلوع فجر انقلاب مبارک حضرت بقیه الله ارواحنا لمقدمه الفداء منتهی شود (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۱۵: ۶۲).	بیدار باش به مسلمین جهان برای قیام علیه استکبار و صهیونیسم دورنمای صدور انقلاب اسلامی
۱۳۵۷/۸/۱۷ نوفل لوشاتو مصاحبه کننده: خبرنگار رادیو - تلویزیون ژاپن	سؤال: بعد از سقوط شاه، تصمیم شما و نظر شما در مورد دولت‌های آینده چیست؟ و بخصوص موضع شما راجع به نفت؟ جواب: دولت آینده، دولت مستقل و بدون اتکا به سایر دول است. و برنامه این است که نفوذ دولت‌ها و ابرقدرت‌ها را از ایران قطع کنیم و نفت را که مال ملت است، در اختیار خود ملت بگذاریم و به کسانی می‌فروشیم که ارز به ما بدهند. هر مشتری بهتری که یافتیم به او می‌فروشیم؛	دولت نظامی - دولت آینده

	و هرگز اجازه نمی‌دهیم آهن پاره به جای پول به ما تحمیل کنند (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۴: ۳۸۱).	
پیش‌بینی نزدیکی پیروزی انقلاب با شدت عمل ارتش	اگر چه ارتش با شدت هرچه تمام‌تر وارد میدان شده است، لکن احتمال این هست که همین شدت عمل موجب نزدیکی پیروزی ملت باشد. و با این شدت‌ها نمی‌شود یک ملت را که همه‌ی افرادش به پا خاسته‌اند ساکت کرد موضع ارتش در برابر انقلاب- قانونی نبودن سلسله‌ی پهلوی و نزدیک بودن پیروزی. و امید فتح الآن بیشتر است (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۴: ۴۴۲).	مصاحبه ۲۰ آبان ۱۳۵۷ نوفل لوشاتو مصاحبه‌کننده: خبرنگار روزنامه‌ی انگلیسی ابزرور
ابرقدرت‌ها، مشکل تهدیدکننده دنیا آگاهی مردم به دست نخبگان	باید برای آتیه‌ی دنیا، امروز توده‌های مردم، نویسندگان، گویندگان، فکر بکنند و مردم را آگاه کنند به این خطری که تمام بشریت را تهدید می‌کند، آگاه کنند همه‌ی توده‌های دنیا را که این خطر بزرگ پیش است و اگر این ابرقدرت‌ها در این حالی که هستند و ... (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۱۷: ۷۹-۸۰).	۱۳۶۱/۸/۱۳ در جمع اعضای شوراهای اسلامی روستاهای کشور، مهاجران جنگ تحمیلی

در بررسی سخنان امام خمینی(ره) می‌توان به وقایعی دست یافت که پس از پیش‌بینی ایشان در کوتاه مدت محقق شده‌اند و یا در زمانی دورتر به واقعیت پیوسته‌اند. جدول ۳ مهم‌ترین پیش‌بینی‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۲: گزاره‌های محقق شده از پیش‌بینی‌های امام خمینی(ره) و رویکرد ایشان در تصویرپردازی از آینده

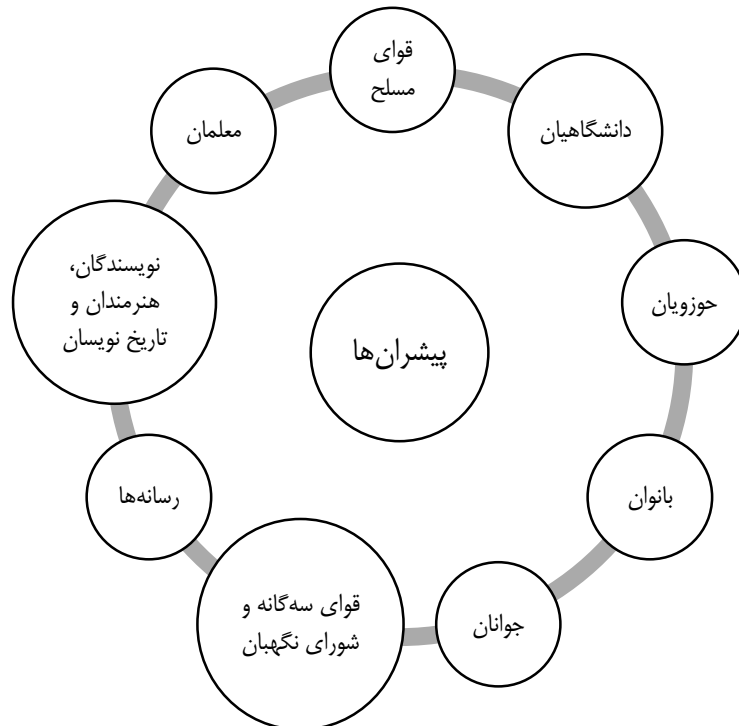
گزاره محقق شده	زمان پیش‌بینی	زمان تحقق	رویکرد
تعبیر امام خمینی(ره) از "کودکان در گهواره" به "سربازان نهضت"	۱۳۴۳	۱۳۵۷-۱۳۶۷	شهودی
خبر دادن از فروپاشی بلوک شرق در پیام تاریخی امام(ره) به گورباچف	۱ دی ۱۳۶۷ / ۱ ژانویه ۱۹۸۹	۲۱ دسامبر ۱۹۹۱	اکتشافی
خبر دادن از آینده برخی اشخاص (ابوالحسن بنی‌صدر، آیت‌الله منتظری، صدام و...)	سال‌های میانی دهه ۱۳۶۰	در خلال سال‌های دهه ۱۳۷۰-۱۳۹۰	اکتشافی
صدور انقلاب و بیداری اسلامی	۶ مرداد ۱۳۶۶ / ۱ ذی‌الحجه ۱۴۰۷	سال‌های انتهایی دهه ۱۳۸۰ و دهه ۱۳۹۰	هنجاری

		پیام به زائران حج شرکت کننده در مراسم برائت از مشرکین	
صدور انقلاب	۱۳۶۰	تاکنون	هنجاری
پیش‌بینی حرکت مردم مصر و عاقبت حسنی مبارک (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۱۵: ۲۸۵)	سال‌های نخستین دهه ۶۰	۱۳۹۰	هنجاری
خبر دادن از آینده آیت الله خامنه‌ای (ایشان بعد از حادثه مسجد ابوذر در سال ۱۳۶۰، که منجر به جراحت شدید مقام معظم رهبری (مدظله) شد، بیان فرمودند که خداوند ذخیره انقلاب را حفظ کرد)	۱۳۶۰	۱۳۶۸	شهودی
خبر دادن از پایان رژیم پهلوی (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۶: ۴۸۹-۴۹۰)	دهه ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ شمسی	۱۳۵۷	شهودی اکتشافی
پیش‌بینی عدم وقوع جنگ داخلی پس از پیروزی انقلاب در مصاحبه با روزنامه «تایمز» درباره تبیین مواضع اسلام و سیاست‌های آینده ایران (امام خمینی، ۲۰۰۶، ج ۵: ۳۹۲-۳۹۱)	۱۳۵۷	تاکنون	شهودی

در بُعد شهودی، تصویرپردازی امام خمینی (ره) ریشه در عرفان اسلامی دارد. ایشان با تکیه بر مفاهیمی چون «انتظار»، «توحید ناب» و «تسلیم در برابر مشیت الهی»، آینده را نه صرفاً به عنوان نتیجه روندهای اجتماعی بلکه به مثابه تجلی اراده الهی می‌نگریستند. تعبیرات عرفانی امام، نظیر «کودکان در گهواره که سربازان نهضت خواهند شد» یا «طلوع فجر انقلاب جهانی اسلام»، مصادیق روشنی از شهود دینی و بینش فراتجربی ایشان است. در این زمینه می‌توان به تفسیر امام از آیهی ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾ اشاره کرد که آن را مبنای تحول اجتماعی و الهی می‌دانستند. این بینش عرفانی، بنیان نگاه فرازمانی و امیدآفرین امام به آینده بود.

پیشران‌ها از نظر امام خمینی (ره)

از نظر امام خمینی (ره) جریان‌ها و اقشار خاصی در آینده نقش مؤثرتری دارند که طبق جدول‌های ۱ و ۲ و تحلیل کدها می‌توان به آنها دست یافت. نمودار شماره ۱ پیشران‌های آینده ایران را از نظر امام خمینی (ره) نشان می‌دهد.

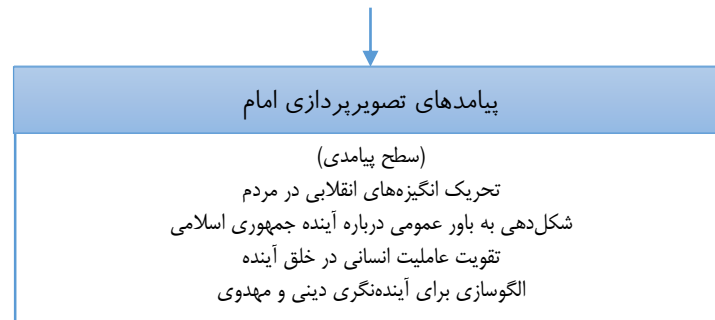
نمودار ۱: پیشران‌ها از نظر امام خمینی (ره)

مدل مفهومی ارائه شده برای «تصویرپردازی از آینده در اندیشه امام خمینی (ره)» بر پایه چهار لایه تحلیلی اصلی طراحی شده است که به صورت سلسله‌مراتبی و منطقی به هم پیوسته‌اند. در لایه نخست، مبانی نظری و مفهومی آینده‌پژوهی قرار دارد که شامل مفاهیم بنیادینی چون آینده‌پژوهی، آینده‌نگاری، و تصویرپردازی از آینده می‌شود. این بخش همچنین به تبیین رویکردهای مختلف آینده‌نگاری شامل رویکردهای اکتشافی (تحلیلی-توصیفی)، هنجاری (ارزشی-هدف‌محور)، و شهودی (فرا تجربی یا الهامی) می‌پردازد که هر یک با رویکردهای امام خمینی (ره) در تحلیل آینده قابل تطبیق‌اند.

در گام دوم، منابع فکری و معرفتی امام خمینی (ره) به عنوان پشتوانه‌های اصلی تصویرپردازی آینده ایشان معرفی می‌شود. این منابع شامل قرآن و سنت، فقه سیاسی شیعه، عرفان اسلامی و تجربه رهبری انقلابی است. این لایه نشان می‌دهد که تصویرهای آینده در اندیشه امام، نه تنها بر پایه تحلیل تجربی بلکه با تکیه بر مبانی هستی‌شناسی و الهیاتی استوار بوده‌اند. در ادامه، ابزارهایی مانند «صحیفه امام»، «وصیت‌نامه الهی سیاسی» و مجموعه بیانات و نامه‌ها به عنوان منابع استخراج تصویرهای آینده معرفی شده‌اند. در بخش سوم و چهارم مدل، انواع تصویرپردازی‌ها و پیامدهای آن مورد توجه قرار گرفته است. تصویرهایی مانند پیش‌بینی فروپاشی بلوک شرق (اکتشافی)، هشدار به حکام مستبد (هنجاری) و تعبیراتی چون «کودکان در

گهواره» (شهودی) هرکدام در یکی از این رویکردها جای می‌گیرند. در نهایت، پیامدهای تصویرپردازی امام خمینی شامل تحریک انگیزش‌های انقلابی، شکل‌گیری گفتمان عمومی درباره آینده جمهوری اسلامی و تقویت عاملیت انسانی در خلق آینده معرفی شده‌اند. این مدل، تصویری کل‌نگر از نحوه پیوند مفاهیم نظری آینده‌پژوهی با اندیشه‌های دینی و سیاسی امام خمینی (ره) ارائه می‌دهد.

نمودار ۲: مدل مفهومی

نتیجه‌گیری

نتیجه این پژوهش نشان داد که رویکرد تصویرپردازی امام خمینی(ره) در آینده‌نگری، ترکیبی منسجم از سه پارادایم **اکتشافی، هنجاری و شهودی** است. ایشان با بهره‌گیری از تحلیل روندهای اجتماعی و سیاسی، تکیه بر ارزش‌های اسلامی و الهامات دینی، تصاویری از آینده ترسیم کردند که هم واقع‌گرایانه و هم الهام‌بخش بود. در بُعد اکتشافی، تحلیل دقیق شرایط داخلی و جهانی موجب پیش‌بینی‌هایی شد که در عمل تحقق یافتند؛ در بُعد هنجاری، امام آینده‌ای مبتنی بر عدالت، استقلال و خودباوری اسلامی را ترسیم کردند؛ و در بُعد شهودی، از بینش دینی برای خلق چشم‌اندازهایی فراتر از شواهد تجربی بهره گرفتند. این سه‌گانه فکری موجب شکل‌گیری نگرشی فرازمانی و ارزش‌محور شد که به پیروزی انقلاب اسلامی، تداوم نظام و الهام‌بخشی در جهان اسلام انجامید.

به‌طور کلی، تصویرپردازی امام خمینی(ره) تلفیقی از عقلانیت تحلیلی، جهت‌گیری ارزشی و شهود معنوی بود که آینده را نه صرفاً پیش‌بینی، بلکه **می‌ساخت**. این یافته‌ها با پژوهش‌های پیشین هم‌خوانی دارد، اما با برجسته‌سازی بُعد شهودی، چارچوبی نو برای آینده‌پژوهی دینی ارائه می‌دهد. از منظر نظری، این مطالعه به غنای ادبیات آینده‌پژوهی کمک کرده و الگویی برای تلفیق معرفت دینی با تحلیل‌های آینده‌نگرانه فراهم می‌کند؛ و از منظر عملی، نشان می‌دهد که تصویرپردازی مبتنی بر ایمان و ارزش‌ها می‌تواند ابزاری مؤثر برای سیاست‌گذاری، بسیج اجتماعی و هدایت جوامع دینی به‌سوی آینده‌ای مطلوب باشد.

محدودیت‌ها و چالش‌های آینده‌پژوهی دینی

آینده‌پژوهی در بستر دینی با چالش‌هایی چند روبه‌رو است. نخست، تنش میان عقلانیت تجربی و الهام دینی که گاه موجب تقلیل یکی به سود دیگری می‌شود. دوم، دشواری در سنجش‌پذیری داده‌های شهودی و فراتجربی در مطالعات آکادمیک است. سوم، خطر قرائت‌های ایدئولوژیک از مفاهیم دینی که می‌تواند رویکرد آینده‌پژوهی را از جامعیت علمی دور کند. افزون بر این، محدودیت منابع تحلیلی درباره‌ی الگوهای

آینده‌نگری اسلامی موجب شده پژوهشگران کمتر به تلفیق نظریه‌های مدرن با مبانی الهیاتی بپردازند. درک درست از مرز میان وحی و تدبیر انسانی، می‌تواند راهگشای توسعه‌ی آینده‌پژوهی دینی باشد.

References

- Abedi, M., & Vaziri, M. (2020). “The future of jurisprudence and political rulings in Imam Khomeini's political thought; Future research approach”. *The Islamic Revolution Approach*, 14(50), 191–208. (In Persian)
- Ardeshtir Sayah Mofazali, A., & Asadi, A. (2015). “A review of theoretical foundation and key concepts of futures studies regards to development of implementation framework of futures studies”. *Journal of Future Studies Management*, 26(1), 15–26. (In Persian)
- Bazzani, G. (2023). “Futures in action: Expectations, imaginaries and narratives of the future”. *Sociology*, 57(2), 382–397.
- Bell, D. (2004). *Cyberculture: The key concepts*. London: Routledge.
- Bell, W. (2004). *Foundations of futures studies: History, purposes, and knowledge* (Vols. 1–2). New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Eivazi, M. R., Komijani, A., Bozorgmehri, M., & Nezamipoor, G. (2019). “The profile of good governance in futures studies: From imaging to shaping of the future”. *Journal of Iran Futures Studies*, 4(1), 207–235. (In Persian)
- Ejabi, E., Koulivand, K., & Gilani Nezhad, F. Z. (2022). “The analysis of the concept, position and scientific validity of imagination in the futures studies, from the perspective of western philosophers and futurists”. *Journal of Western Philosophy*, 1(3), 41–63. (In Persian)
- Hajiani, A. (2012). *Foundations, principles, and methods of futures studies* (1st ed.). Imam Sadegh University Press. (In Persian)
- Ijabi, E., Ayvazi, M. R., Shirvani Naghani, M., & Rezaei, I. (2017). “A comparative study of diverse definitions of the interdisciplinary concept of strategic foresight”. *Interdisciplinary Studies of Strategic Knowledge*, 7(29), 171–194. (In Persian)
- Imam Khomeini. (2006). *Sahifeh-ye Imam* (5th ed.). Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. (In Persian)
- Inayatullah, S. (2008). “Six pillars: Futures thinking for transforming”. *Foresight*, 10(1), 4–21.
- Keshavarz, E. (2017). “Imaging of the future in national vision on the teachings of Islam”. *Journal of Iran Futures Studies*, 2(1), 55–74. (In Persian)
- Khazaei, S., Jalilvand, M. R., & Nasrollahi Vasati, L. (2013). “A theoretical review of the causal layered analysis method in futures studies”. *Futures Studies*, 6, 71–102. (In Persian)
- Kuosa, T. (2017). *The evolution of strategic foresight: Navigating public policy* (M. Keshavarz Tork, Trans.). National Research Institute for Science Policy.

- Mahjoubeh Abedi, & Vaziri, M. (2020). “The future of jurisprudence and political rulings in Imam Khomeini's political thought; Future research approach”. *The Islamic Revolution Approach*, 14(50), 191–208. (In Persian)
- Mansouri, R. (2008). *Iran 1427: National resolve for scientific and cultural development* (Revised and expanded ed.). Tarh-e No. (In Persian)
- Miller, R. (2018). *Transforming the future: Anticipation in the 21st century*. London, UK: Routledge/UNESCO.
- Mohsen Taheri Demneh, M., Pourezzat, A. A., & Zolfagharzadeh, M. M. (2015). “Contemplation in the meaning of the images of the futures: Building a concept from social identity”. *National Studies*, 16(4), 61–80. (In Persian)
- Muzykina, Y. V., Aljanova, N. K., & Yuldashev, T. (2024). “Expanding Islamic studies epistemological apparatus with futures studies tools: The three tomorrows”. *Journal of Futures Studies*, 28(3).
- Nazarmohammadi, F. (2018). “The manifestation of the committed human spirit in the art of the Islamic Revolution”. *Kayhan*, (22118), 5. (In Persian)
- Oomen, J., Hoffman, J., & Hajer, M. A. (2022). “Techniques of futuring: On how imagined futures become socially performative”. *European Journal of Social Theory*, 25(2), 252–270.
- Pirali, M. (2013). “Foresight in Imam Khomeini's will: A cognitive–normative framework and exploratory and normative approaches to futures thinking in Imam Khomeini's testament”. *Hozour*, (84), 38–52. (In Persian)
- Ramos, J. M. (2016). “Linking foresight and action: Toward a futures action research”. *Futures*, 86, 1–16.
- Rezayan, A., & Kazemi, M. (2014). “Imagery and macro images of future world politics; Suitable method to predict the complex world”. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 6(3), 173–200. (In Persian)
- Sheidaian, H. (2007). “The requirements of the future of the Islamic Revolution from the perspectives of Imam Khomeini and the Supreme Leader”. *Hesoun*, (11). Retrieved from. (In Persian)
- Slaughter, R. A. (1995). *The foresight principle: Cultural recovery in the 21st century*. London, UK: Adamantine Press.
- Solgi, B. (2016). *The challenges of Islamic countries and their future in Imam Khomeini's thought*. Imam Khomeini and Islamic Revolution Research Institute.
- United Nations Industrial Development Organization (UNIDO). (2008). *UNIDO technology foresight manual* (S. Shafiei Ardastani et al., Trans.). Center for Science and Technology Futures Studies, Educational and Research Institute of Defense Industries.
- Voros, J. (2003). “A generic foresight process framework”. *Foresight*, 5(3), 10–21.
- Wibowo, P. (2023). “Strategic thinking of Ayatollah Khomeini in the Iranian Islamic Revolution”. *Nusantara Science and Technology Proceedings*, 46–52.
- Zare Sari, A., & Voghofi, O. (2021). “Futurism from the viewpoint of Imam Khomeini”. *Journal of Future Studies of the Islamic Revolution*, 1(3), 87–110. (In Persian)